

HARRE VAKASI

(SebeP-Sonuç Değerlendirmesi)

Arş. Gör. Mehmet Bahaüddin VAROL (*)

İslâm Tarihi, konular ve kaynaklar bakımından büyük bir zenginliğe sahiptir. Bu zenginlik içerisinde, meydana gelen olaylar, İslâm Tarihi kaynaklarında çeşitli rivâyetler vasıtasıyla daha sonraki dönemlere aktarılmıştır. Ancak bazı olay ve kavramlar hakkında rivâyet sayıları oldukça sınırlı olmasına rağmen, bazıları hakkında ise oldukça çok, farklı ve mübalağalı rivâyetler söz konusudur. Bunun nedeni, insan karakterinde mevcut olan zaaf noktası ve buna ilaveten, ortaya çıkan bir takım firkaların birbirleri aleyhine rivâyet uydurmalarıdır. Yine, iş başına gelen yönetimin kendisinden önceki idare aleyhine olacak şeyler konusunda aşırı gitmesi ve o gruba dahil insanları ve düşünceleri tamamen ortadan kaldırmak istemeleri de bu sebepler içerisinde zikredilebilir.

İşte, sebep ve sonuç olarak bu tür bir özelliğe sahip olan Harre Vakası, ikinci Emevî halifesi Yezîd b. Muâviye döneminde meydana gelmiş ve uzun yıllar boyunca müslümanları derinden etkilemiş bir hadisedir. Bu yönüyle bakıldığı zaman konunun, sebep-sonuç ilişkisi yönünden incelenmesindeki amaç, o dönem içerisinde bu olaylar nedeniyle bazı insanların haddinden fazla yerilmesi ve itham edilmesi, bazı insanların ise haddinden fazla övülmesi ve taltif edilmesiyle ortaya çıkan ifrat-tefrit noktalarının araştırılması ve ortaya konulması olacaktır.

Kısaca ifade etmek gerekirse, Harre Vakası; Yezîd b. Muâviye döneminde Medine'de Abdullah b. Hanzala başkanlığındaki bir başkaldırma hareketi ve bu hareketin bastırılması olayıdır. Bu hareketi önemli kılan sebeplerin başında hareketin Medine'de olması ve bir çok ashabın bu hareketin içerisinde bulunmuş olması gelmektedir.

İslâm Tarihi içerisinde meydana gelen siyasi bir takım hareketler, gerek Harre Vakası olsun gerekse diğer siyasi hareketler olsun, hemen o anda ortaya

---

(*) S.Ü. İlahiyat Fakültesi, İslâm Tarihi, Anabilim Dalı.

çıkış ve vuku bulmuş bir olay değildir. Tarihi seyir içerisinde hemen hemen her olay, hazırlayıcısı ve sebepleri olan bir takım hadiselerden sonra ortaya çıkmıştır. İşte biz burada Harre Vakası'nın sebepleri üzerinde durduktan sonra olayı, gelişimi ve sonuçları açısından inceleyeceğiz.

HARRE VAKASI'NI HAZIRLAYAN SEBEPLER

Harre Vakası'nın sebep ve sonuçlarından bahsederken yapacağımız şey, o dönemi bize aktaran temel İslâm tarihi kaynaklarında zikredilen rivâyetlerin toplanması, bu rivâyetlerin birbiriyle karşılaştırılıp doğru olan rivâyetlerin tercih edilmesi ve bu rivâyetler ışığında konunun aydınlatılması olacaktır. Bu nedenle Harre Vakası'nı hazırlayan ve tarih kaynaklarında geçmeyen ayrıntı diyebileceğimiz küçük bir takım olayları bilme ve tesbit etme imkanına sahip değiliz. Bu yüzden sebepleri belli ana başlıklar altında toplayarak incelemeye çalışacağız.

a-) Hz. Osman'ın Şehid Edilmesi:

Hız. Ebûbekir ve Hız. Ömer'den sonra halifelîğe geçen Hız. Osman, bu makamda yaklaşık olarak oniki yıl kalmıştır. Şahsiyet olarak Hız. Osman, iyi huylu, muhlis, halim-selim, mütevazî ve insanlara karşı çok şefkatli olmasıyla bilinirdi (1). Mes'udi, bu konuda şöyle demektedir: "Osman, cömertlik, iyilik yapmak, alicenaplık, yakınlarla ve diğer insanlarla yardım konusunda son derece ileriydi. Memurları ve halkının çoğu onun yolunu tuttu ve onun gibi davrandılar" (2).

İşte sayılan bu özellikleri, Hız. Osman'ın devlet idaresinde tam bir otorite sağlamasını engelledi (3). Bu nedenle hilâfetinin ikinci altı yılında bir takım huzursuzluklar ortaya çıkarak kısa sürede yayılma eğilimi gösterdi. Bütün bu karışıklıklar tüm İslâm coğrafyasına sirayet edince, Mısır, Şam, Kufe gibi merkezlerden gelen isyancılar tarafından Medine işgal edildi ve Hız. Osman öldürüldü (4). Biz burada Hız. Osman'ın öldürülmesi ve sebepleri üzerinde duracak değiliz. Çünkü bu olayın bizim konumuza ışık tutacak yönü, sonuçlarıdır. Kısaca bu sonuçlardan bahsetmeye çalışalım.

(1) Taberi, Tarih, Beyrut, trz., IV/418-419

(2) Mes'udi, Mürücü'z-Zehab, Mısır, 1964, II/341.

(3) Taberi, Tarih, IV/365; Mes'udi, Mürücü'z-Zehab, II/354-355; İbnü'l-Esir, el-Kamil fi't-Tarih, Beyrut, 1965, III/167.

(4) İbnü'l-Esir, el-Kamil, III/184.

Hız. Osman'ın öldürülmesi, ilk olarak, müslümanlar arasındaki kanlı çatışmaların başlangıcı olmuştur. Hız. Osman'ın katillerinin bulunamaması ve cezalandırılmaması, bu hadisenin sürekli ve şiddetli mücadelelere sebebiyet vermesini ortaya çıkarmıştır.

Diğer taraftan en önemli neticelerinden bir tanesi ise, müslümanların iki fırkaya ayrılmış olmalarıdır. Daha sonraları şii-sunni olarak mezhepleşen bu oluşumun çıkış noktası Hız. Osman'ın öldürülmesidir. Hız. Ali ve Ehl-i Beyt tarafları bir tarafta, Hız. Osman'ı savunanlar ve Ümeyyeoğulları diğer tarafta karşı karşıya gelmişlerdir. Bu olay, Arap cahiliye toplumunda bulunan asabiyyet ruhunu (Emevî-Haşimi) tekrar canlandırmış ve idareyi ele geçirmek hususunda bu iki grup arasında önemli çarpışmalar meydana gelmiştir. Halifelik makamına geçen Hız. Ali'nin idare merkezini Medine'nen Kufe'ye taşınması Medineli halkın ve ashabın büyük tepkisine neden olmuş ve iki grup arasındaki anlaşmazlıkları derinleştirmiştir. Müslümanların karşı karşıya geldikleri ilk savaş olan Cemel Vakası'nı bunun bir neticesi olarak sayabiliriz (5). Devamlı olarak ashabın görüş ve gözetiminde olan devlet idaresi, idare merkezinin Kufe'ye taşınmasıyla bu etki ve katkıdan uzaklaşmış oldu. Hız. Osman'ın öldürülmesiyle ortaya çıkan bir diğer sonuç ise, iç karışıklıklar nedeniyle fütühat hareketlerinin durması olmuştur. Buna bağlı olarak da devletin maliyesi zayıflamış ve halkın isteklerine cevap veremez duruma gelmiş, anarşi ve terör ortamı artarak devam etmiştir.

b-) Hız. Ali ve Muâviye'nin Hilafet Mücadeleleri:

Hız. Osman'ın şehid edilmesinden sonra ortaya çıkan kargaşa artık durmak bilmemiştir. İsyancı hareketin desteğiyle hilâfet makamına gelen Hız. Ali, birliği sağlama yönünde bir takım adımlar atmıştır. Bu adımlar çerçevesinde Şam valisi olan Muâviye'nin de biatını istemiş ancak Muâviye, Hız. Ali'yi Hız. Osman'ın kanından sorumlu tutarak buna yanaşmamıştır (6). Biz yine bu olayların gelişmesini ve oluşumunu bir tarafa bırakarak ortayaçıkan hilâfet mücadelesinin sonuçları üzerinde durmaya çalışalım.

İlk olarak, Allah Rasulü'nün halifesi ve naibi olarak hizmet edilecek olan hilâfet makamı savaşlarla elde edilmeye çalışılmıştır. Sürdürülen bu

(5) İbnü'l-Esir, age, III/205; Taberi, age, IV/506.

(6) Taberi, age, IV/561-562; İbnü'l-Esir, age, III/201.

münakaşa ve mücadeleler "Cemel"den sonra daha büyük çaplı olarak "Sıffin" de müslümanların karşı karşıya gelmelerini ve savaşmalarını ortaya çıkarmıştır (7). Artık bu savaşlar çarpışan iki grubun, şia ve Emevîlerin bir araya gelme imkanını tamamen ortadan kaldırmış ve düşmanlığı derinleştirmiştir. Yine Sıffin Savaşı sonunda, Tahkim Olayı neticesinde ortaya çıkan "Hariciler" fırkası (8) hem o dönemde hem de uzun yıllar boyu İslâm dünyasında çıban başı olmuştur. Atık bu noktadan sonra mücadeleler şia-Emevî-harici üçgeninde gelişmiştir. Hz. Ali'nin, hariciler tarafından öldürülmesi (9), problemi daha da girift hale getirmiş Şam'da Muâviye'ye, Kufe'de ise Hz. Hasan'a halife olarak biat edilmiştir (10). Daha sonra Hz. Hasan'ın Muâviye lehine hilâfetten çekilmesi de kısa bir süre hariç karışıklığın sona ermesini sağlayamamıştır (11). Bu mücadeleler neticesinde ortaya çıkan ikilik, uzun yıllar boyu hiç bitmeden devam etmiş ve ortaya çıkan ikilik, uzun yıllar boyu hiç bitmeden devam etmiş ve ortaya çıkan isyanların temel çıkış noktasını oluşturmuştur. Suriye bölgesinde Muâviye'ye halife olarak biat edilmiş, Kufe ve Hicaz bölgelerinin ise zorla itaati sağlanmıştır. Ancak bu zorunlu itaat, uzun süre devam etmemiş, çeşitli isyanlarla ve Emevî idaresine baş kaldırma olaylarıyla huzursuzluk ve tepki kendisini göstermiştir.

c-) Muâviye'nin Medine Siyaseti:

Muâviye b. Ebi Süfyân, uzun mücadeleler sonucunda ele geçirdiği hilâfet makamında gerek iç, gerekse dış siyaset yönünden akıllı bir metod takip etmiştir. Zaten, Muâviye şahsiyetinden kaynaklanan zeki, bilgili, hakim, kuvvetli ve çok cömert bir insan olmasının yanında, iyi bir siyasi dehaya sahipti. Bu özellikleri sayesinde Muâviye, halifeliği müddetince dengeleri çok güzel muhafaza etmiş, gerektiği yerde mal ve para ile, gerektiği yerde iyi söz ve hareketlerle, gerektiği yerde ise zor ve güç kullanarak insanları disipline etmeyi bilmiştir (12).

Muâviye diğer bölgelerden farklı olarak Hicaz bölgesine ve ehline ayrı

(7) Taberi, V/5.. vd.

(8) İbnü'l-Esir, III/326.

(9) Taberi, V/143-144.

(10) Taberi, V/158.

(11) İbnü'l-Esir, III/404; İbn Haldun, Tarih, Beyrut, 1971, II/187.. vd.

(12) H. İbrahim Hasen, Tarihu'l-İslam, I/284.

bir ihtimam göstermiştir. Öyleki, Hicaz bölgesi eşrafından olan Abdullah b. Abbas, Abdullah b. Cafer, Abdullah b. Ömer, Abdurrahman b. Ebûbekir, Eban b. Osman ve Ebû Talib ailesinden bir çok kimse sık sık Dimeşk'e gelerek huzuruna çıkardı. Muâviye onlara değer verir, güzelce ağırlar ve ihtiyaçlarını karşıları. Halbuki onlar devamlı olarak ona en ağır sözleri söylerler ve tenkit ederlerdi. Ancak o, bunları umursamazlıktan gelirdi. Onları, hediye ve bol bahşış vermeden geri göndermezdi (13).

Muâviye'nin Hicaz halkına verdiği önem ve değerin bir örneğini de oğlu Yezîd'e yaptığı vasiyette bulabiliriz. Oğluna şöyle demektedir: "Oğlum! Senin işlerini kolaylaştırdım, düşmanları yumuşattım, Arabı sana boyun eğdirdim, sana çeşitli imkanlar ve gelir kaynakları sağladım. Hicaz halkını gözet, çünkü onlar senin aslındır ve sana gelecekler arasında en saygı değerlileridirler (14).

Burada dikkati çeken husus şudur. Muâviye, diğer bölgelerin aksine Hicaz bölgesine devamlı lütufkar ve iyilikle muamele etmiş, ancak buna rağmen onların gönüllerini bir türlü alamamıştır. Hatta bu siyasetinin Mekke ve Medine halkının tepkisini biraz daha artırdığını, daha sonra ortaya çıkacak bir takım olaylar göstermektedir.

d-) Yezîd b. Muâviye'nin Veliahdlığı:

Şam Emevî idaresiyle, Hicaz bölgesi arasındaki münakaşaların artmasına sebebiyet veren en önemli olay, Yezîd'in veliahdlığıdır. Muâviye'nin halifeliliğine bir yerde ses çıkarmayan Hicaz ehli, Yezîd'in veliahd ilan edilmek istenmesi karşısında tavrını çok açık ortaya koymuştur. Olayın gelişimi kısaca şöyle olmuştur.

Kendisinden sonra oğlu Yezîd'i halife yapmak isteyen Muâviye, valilere birer mektup yazarak, önce bir veliahd tayin edeceği hususunu bildirerek: "Geçmişte hilâfet konusunda çok kan döküldü. Bunu önlemek için bir veliahd tayin etmek istiyorum" diyerek görüş istedi. Bu mektup karşılığında eyaletlerden olumlu cevaplar geldi. Çünkü hiç kimse yeni karışıklıklar ve ihtilaflar istemiyordu (15). İkinci merhale olarak, tekrar mektup yazarak, veliahd olarak oğlu Yezîd'i bırakacağını ve halkın toplam oğlu Yezîd'e biat

(13) Mes'udi, Mürucu'z-Zeheb, III/41-42; İbnü'l-Esir, IV/11-13.

(14) Taberi, V/323; Belazûri, Ensabü'l-Eşraf, IV/I, s.145.

(15) Taberi, V/301-302.

alınmasını istedi. Bu ikinci mektuba da Hicaz bölgesi dışındaki bölgelerden olumlu cevaplar gelmişti. Ancak, Mekke ve Medine'de bulunan Abdullah b. ömer, Abdullah b. Zübeyr, Hüseyin b. Ali ve Abdurrahman b. Ebi Bekir gibi kimseler Yezîd'in veliahdlığını kesinlikle kabul etmediler (16).

Medine valisi Mervân b. Hakem'le Medine halkı arasında uzun mü-nakaşalar meydana gelmiş ve Mervân'ın durumu Muâviye'ye bildirmesi üzere (17) Muâviye bin kişilik bir süvari birliğiyle Medine'ye gelmişti. Halka durumu arzettikten sonra Mekke'ye geçti. Orada kendisine muhalif olanlara bol bol ihsanda bulunacağını bildirdi ise de, Abdullah b. Zübeyr ona üç şey teklif etmişti. Bunlar: "Veliahd tayin etme, ümmet kendisi seçsin veya kendi kabilenden olmayan birini veliahd tayin et, ya da bu işi şuraya bırak." İbn Zübeyr'in sözlerini oradakiler de tasdik etmişti (18). İşi, ikna yoluyla halledemeyeceğini anlayan Muâviye, mescidde halka hitap edeceğini ve halkın biatını alacağını, eğer itiraz eden olursa boynunun vurulacağını ilan edip minbere çıktı. Halkın biatını aldı. Kimseden ses çıkmadı. Sonra Medine'ye dönerek Medine halkının da biatını aldı. Böylece, görünürde Yezîd'in veliahd tayin edilmesi işi ülke çapında halledilmiş oldu (19).

Ancak, bu olay, sonuçları itibariyle konumuz açısından çok önemlidir. Zira her ne kadar görünüşte Muâviye, Yezîd'in veliahdlığı için biat almış ise de Hicaz halkı ve ileri gelenleri bunu hiç bir zaman benimsememişlerdir. Hicaz halkının Yezîd'in veliahdlığına karşı çıkışının bir çok nedenlerini saymak mümkündür. Ancak, burada bizim için önemli olan Hicaz halkının Emevî idaresine karşı çıkma konusunda yeni bir sebebe daha ulaşmış olmasıdır. Önceden beri var olan Emevî düşmanlığı tohumu üzerine bu olay su serpmiş ve bu tohumun daha da gelişmesini sağlamıştır. Netice olarak Hicaz halkı, kendisinin zorla biatının alınması karşısında, Muâviye'nin ölümü ve Yezîd'in hale olmasıyla reaksiyonunu göstermiş ve isyan hareketlerine girişmişlerdir.

e-) Dini Sebepler:

Harre Vakası'nı hazırlayan sebepler içerisinde dini sebepler olarak zik-

(16) Taberi, V/303.

(17) İbn Kuteybe, el-İmame ve's-Siyase, I/151-152.

(18) İbnü'l-Esir, II/510.

(19) İbnü'l-Esir, III/511.

rededebileğimiz bazı rivâyetler vardır. Bu rivâyetlerde geçen söz konusu olay, Yezîd b. Muâviye'nin şahsından kaynaklanan ve Yezîd'in İslâmi emirlere karşı lakayd davranması ve bu emirlere uymamasının görûlmesidir. Medine halkı, Şam'a gidip gelen elçiler vasıtasıyla, Yezîd'in bu durumunu öğreniyor ve bu yüzden de Yezîd'e biate yanaşmıyordu.

Şam'a giden bir grup içerisinde yer alan Misver b. Mahreme, Medine'ye döndüğünde Yezîd'in fiskından ve içki içtiğinden bahsetmişti. Bunun üzerine vali tarafından kendisine had cezası uygulanmıştı (20).

Aynı şekilde, Vali Osman b. Muhammed tarafından Şam'a gönderilen diğer bir grup ise, Abdullah b. Hanzala ve Medine'nin ileri gelenlerinden oluşuyordu. Bu grup, Yezîd tarafından çok iyi karşılanmış ve her birine bir çok atıyyeler verilmişti (21). Heyet Medine'ye döndükten sonra mescidde toplanan halka şunları anlattılar: "Biz öyle bir adamın yanından geliyoruz ki, ne dini var, içki içiyor, tanbur çalıyor, huzurunda şarkıcı kadınlar şarkı söylüyor, köpeklerle oynuyor, gece gündüz düşük insanlarla oturup sohbet ediyor (22). Siz şahit olun ki, biz o adamdan kendimizi hal ettik. (Biatımızı geri aldık)" (23).

Mescidde söylenen bu sözlerden çıkarılacak netice şudur. Emevîlere karşı Medine'de ortaya çıkan bu hareketin bir noktası da dini prensiplere dayandırılmaktadır. Yezîd'in bu yöndeki hareketleri tenkit edilerek, siyasi ve sosyal hareketin oluşumu dini yönden desteklenmektedir. Bütün bu rivâyetler bize, dini prensiplerin, Medine'deki hareketin ileri gelenlerinin tavırları ve halkın tepkisinin, dolayısıyla da Harre Vakası'nın önemli sebeplerinden biri olduğunu ortaya koymaktadır.

Aynı şekilde, Mes'udi de Medineliler'in Yezîd'e karşı çıkışlarını dini sebeplere dayandırmakta ve Yezîd'in, Firavunca bir hayat sürdüğünü, hatta Firavun'un bile tebaasına bundan daha adaletli davrandığını ifade ederek Medineliler'in buna karşı çıktığını ifade etmektedir (24).

---

(20) Belazûri, *Ensab*, IV/II, s.31.

(21) Taberi, V/480; Belazûri, *Ensab*, IV/II, s.31.

(22) Suyuti, *Tarihu'l-Hulefa*, 209.

(23) İbnü'l-Esir, IV/103; Belazûri, *Ensab*, IV/II, s.31.

(24) Mes'udi, *Mürucu'z-Zehab*, III/78.

f-) Ekonomik Sebepler:

İslâm toplumunun idare merkezinin Medine dışına taşınmasından sonra tabii olarak Medine ekonomik yönden zayıflamıştı. Çünkü, halifelik tarafından ödenen bir takım memuriyet hakları ve atıyye mahiyetindeki bir takım gelirler artık kesilmişti. Bu da Medine'nin ekonomik yönden zayıflamasına neden olmuştur.

Muâviye'nin Medine'deki safavisinin amili olan İbn Mina, Muâviye'ye ait malların gelirini almak için Medine'ye gittiğinde o seneki mahsüle ait vergileri alamadı. Uzun uğraşlardan sonra durum valiye intikal etti. Yapılan görüşmeler ve münakaşalar sonucunda İbn Mina, hiç bir şey alamadan geri dönmek zorunda kaldı (25). Buradan çıkaracağımız sonuç şudur. Medine halkı içerisinde düştüğü fakirlik yüzünden, büyük miktarlara ulaşan vergilerini veremez duruma gelmiştir. Bu konuda yapılan bütün girişimlerin sonuçsuz kalması bizi bu neticeye götürmektedir. Genel bir takım olaylardan dolayı tepkisini dile getirmek isteyen Medine halkının, vergisini vermeme gibi bir yolu tercih etmesi de göz önünde bulundurulacak olursa, konunun iki yönlü olabileceği ihtimali üzerinde de durulabilir.

Diğer taraftan, Yezîd'in Medine'ye ordu hazırlayıp göndereceği sırada, Abdullah b. Cafer'le görüşerek onunla Medine'ye bazı vaatler göndermesi de dikkat çekici bir noktadır. Öyleki, Yezîd: "Medineliler'e bundan önce hiç yapılmayan bir ihsanda bulunacağını ve onlara yaz ve kış mevsimlerinde ayrı ayrı olmak üzere iki maaş bağlanacağını, Medine'deki buğday fiyatlarını Şam'daki buğday fiyatı olan yedi Sa'a eşitleyeceğini ve Muâviye'nin kendilerine vermediği atıyyelerini de göndereceğini beyan etmiş. Medineliler bunları kabul ederlerse ordunun doğrudan Mekke'ye, Abdullah b. Zübeyr üzerine gideceğini bildirmişti (26).

Bu konuyla ilgili olarak nakledeceğimiz diğer bir rivâyet de şöyledir. Medaini'nin rivâyetine göre, Müslim b. Ukbe, Ravh b. Zenbai'yi Harre Savaşını kazandıkları ve Medine'yi itaat altına aldıkları müjdesini Yezîd'e ulaştırmak üzere Şam'a gönderdi. Müjdeci olup bitenleri Yezîd'e haber verirken Yezîd: "Vay benim kavmimin haline!" diye feryat etti. Sonra da Dahhâk b.

(25) Ya'kubi, Tarih, II/250.

(26) İbn Kuteybe, el-İmame, I/178.

Kays el-Fihri'yi çağırarak ona şöyle dedi: "Medine halkının başına gelenleri duydun mu? Onları bu savaşa girişmeye zorlayan şey deydi? Dahhâk da: "Yiyecek ve para yokluğu" diye cevap verdi. Bunun üzerine Yezîd, Medineliler'e yiyecek yüklenip gönderilmesini emretti ve onlara bol bol bağışta bulundu (27).

Yezîd'in Medineliler'e yönelik bu vaatlerinden ve yardımlarından, o dönemde Medine'nin iktisadi sıkıntılar içerisinde bulunduğunu çıkarmak mümkündür.

g-) Kerbela Faciası:

Yezîd b. Muâviye'nin halifeliği döneminde meydana gelen ve Harre Vakası sebeplerinden, bardağı taşıran son damla olarak nitelendirilebileceğimiz diğer bir olay da Kerbela faciasıdır.

İslâm Tarihinde, İslâm toplumunu derinden sarsan ve yüzyıllar boyu tesirleri devam eden bir olay olan Kerbela faciası, maruf olduğu üzere Hz. Hüseyin'in Şehid edilmesi olayıdır. Bu hadisenin nasıl geliştiği ve nasıl cereyan ettiği hususu, konumuz açısından ilgili değildir. Bu nedenle bizim için gereken, konunun detayına girmeden sonuçları açısından Harre Vakasına tesir noktasındaki önemini ortaya koymak olacaktır.

H. 61 Yılıının 10 Muharrem'inde (10 Ekim 680), 4 bin kişilik Emevî ordusu ile Hz. Hüseyin ve çevresinde bulunan 80 kişi, karşı karşıya gelmiş, çok geçmeden Hz. Hüseyin ve çevresindeki insanlar şehid edilmiş, Hz. Hüseyin'in başı, kızları ve kardeşleri ile hasta oğlu küçük Ali'nin vali Ubeydullah b. Ziyad'a gönderilmesiyle sonuçlanmıştı (28). İslâm toplumunu derinden sarsan bu olay, özellikle Hicaz bölgesinde Emevî idaresine olan kini son noktasına ulaştırmıştı. Bu olay yüzünden Halife Yezîd itham edilmiş ve Hz. Hüseyin'in kanından sorumlu tutulmuştur. Ayrıca bu olay, Emevî idaresi ile Şifler arasında zaten iyi olmayan ilişkilerin tamamen kopmasına ve karşılıklı kin beslemeye dönüşmesine neden olmuştur.

HARRE VAKASI:

Yukarıda ifade ettiğimiz gibi, Yezîd b. Muâviye döneminde meydana

(27) İbn Kesir, el-Bidaye, VIII/233.

(28) Taberi, V/402.. vd.; İbn Kesir, VIII/174-175.; Suyuti, Tarihu'l-Hulefa, 207.

gelen Harre Vakası, sebep ve sonuçları itibariyle önemli bir olay olarak kendisini göstermiştir. Ana başlıklar halinde sebeplerini ortaya koyduğumuz bu olayın sonuçları ve sonuçları ile ilgili rivâyetlerin değerlendirmesine geçmeden önce, olayın meydana gelişini özet olarak safhalar halinde kısaca bahsetmenin yararlı olacağı kanaatindeyiz.

Daha önce Yezîd'in veliahdlığı işinde zorla biatı alınan Hicaz bölgesinin huzursuzluğu, Yezîd'in Halife olması ile birlikte, bir kat daha artmıştı. Durumu yakından takip eden Yezîd, valisi Osman b. Muhammed'in kendisine bir heyet göndermesini istemiş, bu istek üzerine vali, Abdullah b. Hanzala başkanlığında Medine eşrafından bir grubu Yezîd'e göndermişti (29).

Şam'a giden grubun, Medine'ye döndükten sonraki tutumu, Medine'deki isyan hareketinin başlangıç noktasını oluşturmuştur. Öyle ki, Yezîd'in kendilerine bir çok atıyyeler vermesine rağmen, onlar, Yezîd'in fîsk-u fücür içerisinde bulunduğunu ifade etmişlerdi (30). Medine mescidinde yapılan konuşmalar giderek şiddetlenmiş, Emevî idaresine karşı tahrik son haddine ulaşmıştı, artık Yezîd'i Halife olarak tanımamaları ile birlikte Emevî idaresine karşı mücadele etmek için Abdullah b. Hanzala'ya biat etmişlerdi (31).

Mekke'de halifeliğini ilan eden Abdullah b. Zübeyr'den sonra, Medineliler'in de Yezîd'i hal etmeleriyle Hicaz bölgesi Emevî idaresinden çıkmış oluyordu.

Yezîd, Hicaz bölgesinde meydana gelen olayları yakından takip ediyor ve orayı yumuşatmak için bazı tedbirlere başvuruyor idi. Bu tedbirler çerçevesinde, Numan b. Beşir el-Ensari'yi Medine'ye göndermiş (32), bir netice alamayınca Medineliler'e sitemle başlayıp tehditle biten bir mektup yazarak, valisinden bunu mescidde halka okumasını emretmişti. Bu tedbirler, Medineliler'i teskin etmekten ziyade tepkilerinin daha da fazlalaştırmıştı (33).

Emevî idaresine ve Yezîd'in halifeliğine karşı Mekke ve Medine'de

(29) İbnü'l-Esir, el-Kamil, IV/103.

(30) Belazûri, Ensab, IV/II, s.31.

(31) İbn Abdirabbih, el-İkdü'l-Ferid, IV/388; İbn Kuteybe, el-İmame, I/176-177.

(32) Taberi, V/481; Belazûri, Ensab, IV/II, s.32.

(33) İbn Abdirabbih, el-İkdü'l-Ferid, IV/388; İbn Kuteybe, el-İmame, I/177.

güçlenen harekette dikkatimizi çeken husus, Ali evladının bu hareketin içinde olmadığıdır. Ali b. Hüseyin bu hadiselere katılmadığını açıklayan bir mektubu Yezîd'e göndermiş, Yezîd de buna memnun olmuş ve göndereceği ordunun komutanına Ali b. Hüseyin'e iyi davranmasını emretmişti (34). Diğer taraftan Abdullah b. Muti ve beraberindekiler, Muhammed ibnül-Hanefiyye'ye giderek Yezîd'e biatını bozmasını ve kendilerine katılmasını istemişler, fakat Muhammed bu teklifi kabul etmemiştir (35). İbn Kesir, Ebû Ca'fer el-Bakır'ın şu şekilde söylediğini rivâyet eder: "Ebû Talib ailesinden ve Abdulmuttalib oğullarından hiç kimse Harre savaşında bulunmadı. Müslim b. Ukbe, Medine'ye geldiği zaman bunlara ikramda bulundu, meclisine yakın kıldı ve kendilerine eman verdi" (36).

Şam'da durum bu şekilde iken, Medine'liler, Medine'de bulunan Ümeyye oğullarını, Medine valisi de dahil olmak üzere Medine dışına çıkardılar. Mervân b. Hakem'in başkanlığında biraraya gelen Beni Ümeyye, Yezîd'e bir mektup yazarak yardım çağrısında bulundular (37).

Bu mektup üzerine Yezîd, bir ordu hazırlayıp komutan olarak Müslim b. Ukbe'yi görevlendirdi (38). Orduda görevlendirilen askerler normal atıyularının haricinde yüzer dinar fazladan peşin olarak alacaklardı (39). Ordunun sayısı konusunda ise on iki bin (40) veya beş bin (41) kişiden oluştuğu şeklinde rivâyetler vardır.

Medineliler, Medine'deki Ümeyyeoğullarının düşmana yardım etmeyeceklerine ve onlara bir şey söylemeyeceklerine dair ahit aldıktan sonra, Medine'nin dışına çıkardılar (42). Şam'dan gelen Emevî ordusuna karşı savunma savaşı yapılması kararlaştırılmış ve bu amaçla daha önce Hendek Savaşında kazılan hendekler tekrar açılmıştı. Kaynaklarımızda bu müdafaaya katılan Medineliler hakkında farklı sayılar verilmektedir. İbn Sa'd iki bin ki-

(34) Taberi, IV/484-485.

(35) İbn Kesir, el-Bidaye, VIII/236.

(36) İbn Kesir, el-Bidaye, VIII/233.

(37) Taberi, V/482; Belazüri, Ensab, IV/II, s.32-33.

(38) İbnül-Esir, el-Kamil, IV/112.

(39) Taberi, V/483.

(40) Taberi, V/483; Belazüri, Ensab, IV/II, s.33.

(41) Yakubi, Tarih, II/251.

(42) Taberi, V/485; İbnül-Esir, el-Kamil, IV/113.

şilik bir kuvvetten bahsederken (43), İbn Kuteybe Şehirde on binden fazla erkeğin bulunduğunu bildirir (44). Taberi ise Şam ordusunun gözünü korkutacak ve savaştan çekinmelerine sebep olacak büyük bir toplulukla ve benzeri görülmemiş bir şekilde harbe çıktıklarını nakleder (45).

Emevî ordusu Medine'ye gelince Müslim, Medinelileri çağırarak, onların bu işten vazgeçmelerini temin maksadıyla Yezîd'in söylediklerini onlara aktararak şunları söyledi: "Mü'minlerin Emiri sizi asil olarak kabul ediyor. Ben sizin kanınızı dökmek istemiyorum. Bu nedenle size üç gün mühlet veriyorum. Eğer kabul edip itaatinizi bildirirseniz, sizden elimi çekip Mekke'deki mühlidin üzerine yürümek istiyorum. Eğer kabul etmezseniz bize bir özüünüz yoktur" (46).

Bundan sonra Müslim, Yezîd'in tavsiyesine uygun olarak üç gün mühlet verip beklemeye başlamıştı. Ancak, Abdullah b. Hanzala başkanlığındaki Medineliler, hiç bir şekilde teslim olmayı ve onların içeri girmelerine ve hatta Mekke'ye doğru gitmelerine bile engel olacaklarını bildirerek, bu konudaki kararlılıklarını ortaya koymuşlardı (47).

Bu noktadan sonra Emevî ordusu saldırıya geçmiş, ilk anda hendekler ve savunma sebebiyle şehre girememiş ise de, bir süre sonra şehre girerek işgal etmiştir. Bu esnada şehrin her tarafında şiddetle çarpışmalar meydana gelmiş ve şehir tamamen Şamlıların eline geçmiştir. (H. 63 Zilhicce / M. 682 Ağustos) (48). Bu olaylar anlatılırken el-İmame ve's-Siyase'de şu bilgiler verilmektedir: "Müslim; kim bir adamın kellesini getirirse ona şu kadar mükafat var... diyor ve dinsiz topluluğu harbe teşvik ediyordu" (49).

Harre Vakası ile ilgili olup anlaşılması oldukça güç bazı problemler vardır. Bunlardan biri Medine'nin üç gün süre ile yağma ve talan edilmesi, diğeri bu olayda öldürülenlerin sayısı ve yine bir diğeri tecavüz meselesidir. Bu hususlarla ilgili rivâyetlerin farklı ve haberlerin bir kısmının mübalağalı olması, konunun anlaşılmasını güçleştirmektedir. Bu nedenle biz burada konu

(43) İbn Sa'd, Tabakat, V/146-147.

(44) İbn Kuteybe, el-İmame, I/185.

(45) Taberi, V/495.

(46) Taberi, V/486-487.

(48) İbnü'l-Esir, el-Kamil, IV/117-120; Taberi, V/487.

(49) İbn Kuteybe, el-İmame, I/181.

ile ilgili rivâyetleri biraraya toplayıp, daha sonra bu hususta bazı araştırmacıların görüşlerine yer verip, konuya ışık tutmaya çalışacağız.

HARRE VAKASI'NIN SONUÇLARI:

Yezîd b. Muâviye, Medine ve Mekke üzerine bir ordu göndermeye karar vermiş ve Müslim b. Ukbe'yi de komutan olarak tayin etmişti. Ordu yola çıkmadan önce Yezîd'in Müslim'e şu talimti verdiğini görüyoruz. "Şayet sana bir şey olursa Husayn b. Numeyr es-Sekuni'yi yerine geçir. Medine'ye vardığında teslim olup itaat etmeleri için üç gün mühlet ver. Eğer üç günden sonra sana gelip teslim olmazlarsa onlarla savaş ve şehrin üç gün işgal (talan) edilmesine müsaade et. Bu esnada eline geçirdiğin her şey askere aittir. Üç günden sonra şehirden elini çek. Ali b. Hüseyin'e iyi davran. O'na meclisinde değer ver. Çünkü o insanların girişmiş oldukları işte insanlarla beraber hareket etmiyor" (50).

Taberi'de geçen rivâyette Ebû Mihnef, Müslim b. Ukbe'nin savaştan sonra yukarıda ifade ettiğimiz Yezîd'in emri mucibince şehri üç gün askerlerine mübah kıldığını, insanların öldürüldüğünü, mallarının alındığını ve orada bulunan sahabeye daha da kötü şeylerin yapıldığını rivâyet etmektedir (51). Belazûri ise, bu insanların cariyelerle oyalamp, Allah'ın sevmediği şeyleri yaptıklarını ilave eder (52).

Bu hadiseyi nakleden Taberi'nin diğer ravileri Vehb b. Cerir ve Avane ibaha meselesine hiç değinmemektedirler (53).

Yine bu savaşta Medinelilerin kayıpları konusunda oldukça farklı rivâyetler mevcuttur. Ancak burada unutulmaması gereken husus, bu savaşta kayıpların, fetihler ve hilâfet merkezinin nakledilmesiyle büyük bir nüfus kaybına uğrayan Medine nüfusuna nisbetle oldukça yüksek bir sayıya ulaştığıdır.

Kaynaklardaki rivâyetlere göre muhacir ve ensardan üçyüz altı kişi, diğer insanlardan ise bundan kat kat fazla insan öldürülmüştü (54). Aynı şe-

(50) Taberi, V/484-485.

(51) Taberi, V/491.

(52) Belazûri, Ensab, IV/II, s.37.

(53) Taberi, V/492.

(54) Zehebi, Tarihu'l-İslam'dan naklen, Yusuf el-Uşş, Devletü'l-Ümeviyye, Suriye, 1994, s.176; İbn Abdırabbih, el-İkdü'l-Ferid, IV/389, Mısır, 1965.

kilde, Kureyş'ten doksan küsür, ensardan doksan küsür, diğer insanlardan ise sayılmayanlar hariç dört bin kişinin öldürüldüğünü rivâyet eden Mes'udi'nin (55) yanında, İbn Kuteybe, ensar ve muhacirinden bin yedi yüz kişinin öldürüldüğünü kaydetmektedir (56). Bunlardan ayrı olarak ensar ve muhacirlerden yedi yüz kişi, diğer insanlardan da on bin kişi öldürüldüğü şeklinde rivâyetlerde vardır (57). Yakut el-Hamevi ise, mevaliden üç bin, Kureyş'ten bin dörtyüz, ensardan bin yediyüz olmak üzere, altı bin kişilik bir rakam vermektedir (58).

Bu konudaki rivâyetlerin farklılığı ve çokluğu ne kadar olursa olsun, kesin olan tek şey, bu hadisede Kureyş ve ensarın önde gelen şahsiyetlerinin hayatlarını kaybetmiş olmalarıdır. Bu savaşta, Hz. Peygamber'in ashabından seksen kişi vefat etmiş ve bu hadiseden sonra Bedir ehlinde kimse kalmamıştı (59). Yine, Harre Vakası'nda vefat eden Medinelilerin hatırası insanların zihninde daima canlı kalmış, vefat edenlerle ilgili menkıbeler dilden dile söylenilegelmiştir. Medine evlerinde Harre'ye yakılan ağıtlar uzun süre devam etmiştir (60).

Nakledilen rivâyetlerde göze çarpan diğer bir hususta, bu facia esnasında bin bakirenin bekaretinin bozulmuş olduğudur (61). Taberi'de bu konu ile ilgili herhangi bir rivâyetin olmamasına rağmen, İbn Kesir, bu hadisenin ardından bin kadının kocası olmadığı halde babası belli olmayan çocuklar dünyaya getirdiklerini ifade eder (62). Yakut el-Hamevi ise, bu sayıyı sekiz yüz olarak verir ve burada bu tecavüz dolayısıyla doğan çocukların "Evladü'l-Harre" (=Harre Çocukları) adı ile anıldığını söyler (63).

İbn Sa'd ve İbn Hazm'ın rivâyetlerine göre ise, bu işgal sırasında halk,

(55) Mes'udi, Mürucu'z-Zehab, III/79; İbn Kuteybe bu rakamları yetmiş küsur olarak vermektedir. İbn Kuteybe, el-İmame, I/181-182.

(56) İbn Kuteybe, el-İmame, I/183.

(57) İbn Kesir, el-Bidaye, VI/234.

(58) Yakut el-Hamevi, Mu'cemü'l-Büldan, II/249.

(59) İbn Kuteybe, el-İmame, I/185.

(60) İbn Kuteybe, el-İmame, I/187-188.

(61) Zehabi, Siyeru A'lami'n-Nübela, III/323; Suyuti, Tarihu'l-Hulefa, 209; Beyhaki, Delailü'n-Nübüvve, VI/475.

(62) İbn Kesir, el-Bidaye, VIII/221.

(63) Yakut el-Hamevi, Mu'cemü'l-Büldan, II/249.

korku içerisinde evlerine kapandı, namaz kılmak için mescide bile gidemedi. Bu süre içerisinde ezan okunmadı ve namaz kılınmadı. Mescidden hiç ayrılmayan Said b. el-Müseyyeb, Hz. Peygamber'in kabrinden gelen ezan sesiyle mescidde tek başına namaz kıldı. Müslim, onu öldürtmek istedi, ancak, Amr b. Osman ile Mervân b. Hakem'in araya girmesiyle öldürmekten vazgeçti. Yine bu işgal sırasında Şam askerleri atlarıyla Mescid-i Nebevi'ye girmişler ve hayvanları oraya bevletmişlerdi (64).

Medine'nin işgal edilmesi ve üç gün süre ile yağmalanmasından sonra, Müslim b. Ukbe, Medine halkından, kayıtsız ve şartsız Yezîd'in köle ve cariye olarak, canları, malları ve eşleri hakkında Yezîd'in dilediği gibi hükmetmesini kabul etmeleri şartı ile biatlarını almıştı (65). Bu esnada Kureyş'ten iki kişiyi Müslim b. Ukbe'ye getirdiler. Kendilerinin bu şartlarla Yezîd'e biat etmelerini isteyen Müslim b. Ukbe'ye: "Biz ancak Allah'ın Kitabı ve Rasulü'nün sünneti üzerine biat ederiz" deyince Müslim, her ikisinin de öldürülmesini emretmişti (66).

Medaini'nin rivâyetinde, Said b. el-Müseyyeb'i Müslim'e getirdiler. Müslim ona: "Biat et!" deyince, o: "Ben Ebûbekir ile Ömer'in yolundan gidecek emire biat ederem" dedi. Bunun üzerine Müslim Said'in öldürülmesini istedi ise de, orada bulunanların onun deli olduğuna şahitlik etmeleri üzerine bundan vazgeçti (67).

Harre Vakası'nın sonuçlanmasından sonra, durumun Yezîd'e bildirilmesi ve onun takındığı tavır ile ilgili bir rivâyet de şöyledir. İddia edildiğine göre Yezîd, Harre olayını öğrendiği zaman çok sevinmiş (68), Uhud Savaşı'nda İbn Zib'ari'nin söylemiş olduğu şiiri okuyarak (69), daha önce Bedir'de müşrikler safında öldürülen dedesi Utbe, amcası Şeybe ve dayısı Velid ile diğer akrabalarının intikamını aldığını söylemiştir (70).

(64) İbn Sa'd, Tabakat, V/132; İbn Hazm, Cevamiu's-Sira, Mısır, trz., 357-358.

(65) İbn Kesir, el-Bidaye, VIII/221-222; Ya'kubi, Tarih, II/251, İbn Abdırabbih, el-İkdü'l-Ferid, IV/389.

(66) Taberi, V/487-488.

(67) İbn Kesir, el-Bidye, VIII/223.

(68) İbn Kesir, el-Bidaye, VIII/324. (İbn Kesir burada rivayeti tenkid etmektedir.)

(69) İbn Abdırabbih, el-İkdü'l-Ferid, IV/390.

(70) İbn Teymiye, İbn Teymiye Külliyyatı, çev.: Ahmet Önkal vd., İstanbul, 1988, IV/388.

İslâm Tarihi kaynakları, Harre Vakası ile ilgili olarak bir takım hadislerle de yer vermişlerdir. İbn Kuteybe'nin naklettiğine göre Hz. Peygamber bir seferinde Harre mevkiine uğradığında orada durarak istircada (71) bulunmuştu. Ashab bunun sebebini sorunca: "Ashabımdan sonra ümmetimin en hayırlıları bu Harre'de öldürülecektir" buyurdu (72). Yine İbn Kuteybe, Abdullah b. Selam'a dayanarak şöyle bir rivâyeti nakleder. Abdullah b. Selam, Muâviye zamanında Harre mevkiinde durmuş ve şöyle demişti: "Yahudilerin değiştirilip tahrif edilmemiş kitabında bulduğuma göre, burada bir topluluk öldürülecek, bunlar kıyamet günü haşrolundukları zaman kılıçlarını boynlarına koyacak ve Rahman'ın huzuruna gelip "Ya Rabbi Biz senin uğrunda öldürüldük!.." diyecekler (73).

İbn Kesir, İbn Abbas'a nisbet edilen bir haberde Harre Vakası'na Kur'an'dan bir ayetin delalet ettiğini iddia eden bir rivâyeti serdetmektedir. İbn Abbas, "... Eğer Medine'nin etrafından üzerlerine varılmış olsa, sonra da kendilerinden fitne çıkarmaları istense, mutlaka buna girişip derhal yapmaktan geri kalmazlardı" (74) ayetinin te'vili altmış senesinin başında ortaya çıktı. Ayette geçen "Buna mutlaka girişirdi" lafzı "Bunu mutlaka kabul ederlerdi" demektir. Bu da, Hariseoğulları'nın Şam ordusunun Medine'ye girmelerine yardımcı olmalarına (75) işaret etmektedir şeklinde tefsir edilmiştir (76).

Bunlardan ayrı olarak İbn Kesir, gerek Harre olayıyla gerekse döneminde meydana gelen diğer olaylarla ilgili olarak Yezîd'i zemmeden bir takım hadis rivâyetlerini serdetmiş, ancak bunların hepsinin uydurma haberler olduğunu ifade etmiştir (77).

Harre Vakası ile ilgili olarak ifade ettiğimiz bu rivâyetleri çoğaltmak mümkündür. Ancak bu, konumuzun çerçevesini daha fazla genişletip konuyu girift hale getirmekten başka bir netice vermeyecektir. Şu kadar var ki, Harre

(71) İstirca: Ölüm ya da acı bir haber yada durumla karşılaşınca "İnnâ Lillahi ve İnnâ İleyhi Râciün" demektir.

(72) İbn Kuteybe, el-İmame, I/187; İbn Kesir, el-Bidaye, VI/233.

(73) İbn Kuteybe, el-İmame, I/187.

(74) Ahzab, 33: 14.

(75) Rivayete göre Beni Harise Medine'de meskun olup, Harre Vakası'nda Medine halkına ihanet etmiş ve Şam ordusunun şehre girişini sağlamıştır. Taberi, V/495.

(76) İbn Kesir, el-Bidaye, VI/233.

(77) İbn Kesir, el-Bidaye, VII/231.

Vakası, kendisinden önce vuku bulan Kербela hadisesi ile beraber o andaki müslümanları olduğu gibi, günümüze kadar ulaşan tarihi seyir içerisinde tüm müslümanları da derinden etkilemiş ve gönüllerinde kanayan bir yara olarak kalmıştır. İşte bu nedendir ki, önde gelen İslâm tarihçileri ve diğer İslâm alimleri, dönemin halifesi olması nedeniyle bütün bu hadiselerin tek sorumlusunun Yezîd b. Muâviye olduğu noktasında birleşmişlerdir. Gerçekten de bu noktadan bakıldığında, gerek Kербela olayının ve gerekse Harre olayının emirlerinin Yezîd'den çıktığını görmekteyiz. Her ne kadar durum böyle ise de, her iki konuyla ilgili rivâyetlerin farklı, çelişkili ve bir takım abartı unsurlarını taşımaları, bu konuda kesin bir hüküm verilmesini zorlaştırmaktadır.

Yukarıda ifade ettiğimiz gibi konu ile ilgili olarak, bir takım hadislerden bahsedildiğini ve bunların zayıf hatta çoğunun uydurma olduğu göz önüne alınacak olursa, tarih kaynaklarında serdedilen rivâyetlerin sıhhati konusu insanı tereddüde sevk etmektedir. Hele hele bir kimsenin kafirliğine, münafıklığına ya da müşrikliğine hükmetmemiz oldukça zor olacaktır. Bu nedenle olayı çok fazla abartmadan, ve de normal bir hadiseymiş gibi de göstermeden kendi boyutları içerisinde ele almak lüzumu vardır.

Rivâyetleri göz önünde bulundurarak, ittifak edilen bir takım hususları şu şekilde sıralayabiliriz. İlk önce, Medine halkı diğer bazı sebeplerin yanında, Yezîd'in halifeliğini kabul etmemişlerdir. Bu kabul etmeyiş beraberinde isyanları getirmiştir. Yezîd, kendini meşru bir halife görüp, kendisine karşı çıkanları terörist ve isyancı sayıp zorla itiaat altına alma yoluna gitmiştir. Yezîd, yine de, Medineliler'le arasındaki problemi sulh yoluyla çözmek için uğraşmış, ancak bunda başarılı olamamıştır. Medine'ye ordu göndermeden önce, elçiler göndermesi ve komutanı Müslim b. Ukbe'ye emir verirken, medineliler'e üç gün mühlet verip onların itiaat etmelerine fırsat vermesi bu düşüncenin tezahürleri olarak görülebilir. Ancak bunun yanında, itaati reddedikleri takdirde Medine'ye saldırılması, ordunun üç gün süre ile serbest bırakılması ve bu süre içerisinde ele geçirilen her şeyin orduyu ait olduğu beyanı da aynı emir içerisinde bir gerçek olarak karşımıza çıkmaktadır. Müslim'in, Yezîd'den almış olduğu emirleri aynen uygulamış olduğunu görüyoruz. Medineliler'e üç gün süre vermiş, bu süre sonunda Medine'yi işgal etmiş ve ordusunu-kabul edilmesi beraberinde bir çok soru ve sorunu akla getirmesine

rağmen- üç gün serbest bırakmıştır. Bu serbestiyet içerisinde orduda bulunan askerlerin, bir çok insanı öldürmüş, malları yağmalamış ve zulümlere varan bir takım uygulamalarda bulunmuş olması kuvvetle muhtemeldir. Yine Medineliler'i Yezîd'e biat konusunda zorlamış, hatta bu konuda zor kullanıp, biattan kaçınanları öldürmüştür. Zaten ordunun buraya geliş amacı da esas itibariyle budur. Medine'deki kıyam hareketinin tamamen bertaraf edilmesiyle de ordu Mekke'ye yani Abdullah b. Zübeyr üzerine yürümüştür.

Rivayetlerde ittifak edilmeyen bir çok noktalardan tenkit edilebilecek ve abartılı olarak ifade edilen bazı hususlar da şöyledir. Yezîd, hazırlamış olduğu orduya komutan olarak tayin ettiği Müslim b. Ukbe'ye vermiş olduğu emirde, Medine'nin üç gün süre ile yağmalanmasını emretmiş, Müslim de bu emir doğrultusunda hareket ederek şehrin yağmalanmasına, müsaade etmiştir. Rivayetlerde geçen bu noktayı mantıki ölçüler içerisinde izah etmek zordur. Aynı şekilde Şam ordusunun dinsiz olarak nitelendirilmesi de böyledir.

Rivayetlerde ifade edilen diğer bir abartılı hususta işgal esnasında öldürülenlerin sayısıdır. Eğer, rivâyetlerde ifade edildiği şekilde on bin kişinin öldürüldüğünü kabul edecek olursak, şehirde hemen hemen hiç erkek kalmadığını da kabul etmiş olmamız gerekmektedir. Zira, diğer bir rivâyette şehirde on bin erkeğin bulunduğu ifade edilmektedir. Aynı şekilde şehrin yağmalanması esnasında bin bakirenin bekaretinin bozulup, bu olaydan sonra babası belli olmayan çocuklar dünyaya getirmelerine dair rivâyeti, yapılan abartının bir neticesi olarak kabul etmek gerekecektir. Şu kadar var ki, on-onbeşbin kişilik bir ordu içerisinde, kendini bilmez bir takım kişilerin çıkıp bu tecavüzü gerçekleştirmiş olmaları da muhtemeldir. Ancak, rakamların binlerle ifade edilmesi, olsa olsa bu olaya duyulan kin ve nefretin bir ifadesi olabilir. Yoksa, üç günlük süre içerisinde bu kadar tecavüzü uygulayıp, dokuz ay sonra bir o kadar çocuğun dünyaya getirilmiş olması, ve yine ne kadar zalim olursa olsun müslüman bir ordunun bunu uygulamış olmasını ve müslüman bir komutanın böyle bir tecavüze izin verip yapılanlara göz yumduğunu düşünmemiz oldukça güçtür. Medine'de bulunan insanların, Yezîd'in köle ve cariyeleri olarak ve yezid'in malları, canları ve eşleri hakkında vereceği hükmü kabul etmeleri şartı ile biata zorlanmaları, ordunun, İslâm'ın kutsal yerlerinden olan Hz.Peygamber'in kabri ile minberi arasındaki Ravza'yı atları ile pislemeleri, işgal süresince mescidde hiç ezan okunmadığı ve namaz kı-

lınmadığı, Yezîd'in Harre olayını öğrendikten sonra, Bedir'de müşrik olarak öldürülen akrabalarının intikamını aldığını bir şiirle ifade etmesi, İslâm'da en kötü fiillerden sayılmış olmasına rağmen, bu konu ile ilgili olarak bazı hadislerin uydurulmuş olması, ve hele Abdullah b. Selam zamanında bile tahrif edilmemiş Tevrat nüshasının bulunduğu ve burada Harre olayına işaret edildiğinin iddia edilmesi gibi aşırı ve abartılı rivâyetlerin kabulü mümkün değildir

Ele aldığımız rivâyetlerin bu tür abartı unsurlarını ihtiva etmelerini, yukarıda ifade ettiğimiz gibi, Yezîd'e ve onun uygulamalarına duyulan kin ve nefretin bir sonucu olarak görmek mümkündür. İslâm alimlerinin bir kısmı, bu hadiselerden dolayı, Yezîd'e lanet edilmesinin caiz olduğunu belirtmişlerdir. Ancak, bazı alimler de onun lanetlenmesinin caiz olmadığını söylemişler ve onun lanetlenmesi sebebiyle babasının ya da bazı sahabelerin lanetlenmemesi için bir takım eserler kaleme almışlardır (78).

Diğer taraftan Yezîd, kendisini imam yani devlet başkanı olarak görüyor, kendisine karşı ortaya çıkan isyan hareketlerini bir terör faaliyeti olarak kabul ediyor ve bu nedenle onların itaatlarını temin edinceye ve toplumun birliğini sağlayıncaya kadar onlarla savaşıma hakkına sahip olduğuna inanıyordu (79). Aynı düşüncelere sahip olan Müslim b. ukbe de ölmeden kısa bir süre önce şu cümleleri söylemişti: "Allahum, ben Allah'tan başka bir ilah bulunmadığına ve Muhammed'in Allahın elçisi olduğuna yaptığım şehadetten ayrı olarak, Medine halkını öldürmekten çok ahirette sevabını umduğum hiçbir amel işlemiş değilim. Eğer buna rağmen Cehennem'e girersem demek ki, şakî bir kimseyim" (80).

Yezîd b. Muâviye ve Harre olayı hakkında çağdaş İslâm tarihçileri de farklı mütalaalarda bulunmuştur. Yusuf el-Uşş, olayı rivâyetlere dayandırarak anlattuktan sonra şu ifadelerle yer vermiştir: " Yezîd'in,Müslim b. Ukbe'ye yapmış olduğu bu tavsiye çok şiddetli idi. Çünkü, Medine halkının mallarının ve Medine'nin üç gün süre ile yağmalanmasını emrediyordu. Bu ise İslâm'ın yasakladığı bir durumdu. Ancak Yezîd, bunu şarta bağlamış ve eğer Me-

---

(78) İbn Kesir, el-Bidaye, VI/223.

(79) İbn Kesir, el-Bidaye, VIII/223.

(80) İbn Kesir, el-Bidaye, VIII/224-225.

dineller kılıçlarını bir tarafa bırakıp teslim olurlarsa herhanğı bir şey yapılmamasını ve Mekke' ye gidilmesini emretmişti. Bu durum da, onun, Medine halkı konusunda kararsızlığını ve onları düşündüğünü ortaya koymaktadır (81). Hasen İbrahim Hasen ise, konu ile ilgili olarak şu ifadelere yer verir: "Müslim, ihtiyar olmasına rağmen hareket etti ve medine'yi kenar mahallesi olan Harre tarafından kuşatarak işgal etti. Şehri yağma ve talan etmesi için ordusuna üç gün izin verdi. Kendisi ve askerleri öldürme, yağma ve zulümde çok aşırı gittiler. Bu sebeple Müslim'e "müsrif" lakabı verilmiştir (82). İbn Tiktaka konu ile ilgili olarak, diğer eserlerde görmediğimiz bir şekilde şöyle demektedir: "Bu olaydan sonra, Medine erkekleri kızlarını evlendireceklerinde bekaretleri konusunda garanti veremiyorlardı. Bu da Harre Vakası'nda geçen olaylardan dolayı idi" (83).

Harre Vakası ile ilgili olarak çok şiddetli tenkidleriyle dikkati çeken Prof. Dr. İhsan Süreyya Sırma ise, "Tarihin yüz karası bir olay" olarak nitelendirdiği yorumunda şu ifadelere yer vermektedir: "Aralarında sahabenin de bulunduğu binlerce müslüman katledildi. Ensar ve Muhacirin'in ileri gelenleri ile birlikte on bin müslüman öldürüldü Yezîd adına... Katliamdan sonra Yezîd'in komutanı olan Müslim, Medine'yi yağmalamaları, canlarının istediğini öldürmeleri ve kadınlardan istediklerine tecavüz etmeleri için üç gün mühlet verdi. Medine'nin altı üstüne getirildi. Yağmalanıyordu Peygamber'in Medine'si... Müslümanların Ulu'l-Emri Yezîd adına... Onun müslüman (!) askerleri, sahabileri öldürüyor, evlerini talan ediyor, kızlarına tecavüz ediyorlardı..." (84).

Son olarak kaleme almış olduğu makalede, Harre Vakası ile ilgili aşırı rivâyetleri derleyip tenkid süzgecinden geçirdikten sonra, İslâm tarihçisinin olaylar karşısında tarafsız olarak davranıp, hadiseleri saptırmadan kendi boyutları içerisinde vermesinin gerekliliğini ortaya koyan ve bizim de aynen katıldığımız, Prof. Dr. Ahmet Önkal Bey'in konu ile ilgili yorumunu aynen zikretmek istiyorum: "...Hiç şüphesiz Harre'de vuku bulan hadiseleri tasvip etmemiz mümkün değildir. Çünkü, aşıkardır ki, Medine halkının kıyamu kanlı

(81) Yusuf el-Uşş, ed-Devletü'l-Ümeviyye, Suriye, 1994- s.175.

(82) H. İbrahim Hasen, Tarihu'l-İslam, Kahire, 1964, I/286.

(83) İbn Tiktaka, el-Fahri, Beyrut, trz., s.116.

(84) İ. Süreyya Sırma, Emeviler Dönemi, İstanbul, 1995, s.48-49.

bir şekilde bastırılmıştır. Bu sırada bazı taşkın ve kendini bilmez askerler -her devirde bu nevi hadiselerde görüldüğü üzere- zulme varan bazı uygulamalar, yağmalamalar ve tecavüzlede bulunmuş olabilirler. Ama elbette ki bu tabloyu sınırları içerisinde çizmek lazım. Bu ve benzeri olaylar dolayısıyla Yezîd'i kafir, zındık, münafık ilan etmek imkan ve yetkimiz dahilinde değildir. Şüphesiz onu adil bir devlet başkanı, iyi bir halife, salih bir insan ve veli bir kul da kabul edecek değiliz. Yezîd, hatasıyla sevabıyla tarihte yerini almış bir sultan, idareciliği döneminde tasvibi mümkün olmayan icraatlarda bulunmuştur. Bütün bu gibi olaylar ve farklı rivâyetler karşısında İslâm tarihçileri ve İslâm aydınları, tarihi, toplumu ve olayları değerlendirirken aynen bir ayna gibi olmalıdırlar. Ama tabii bir ayna... Dev aynası da değil, çüce aynası da... Şu halde tarihe ve tarihi şahsiyetlere ılımlı bir şekilde bakmak, halledilmesi gerekli önemli bir problemi çözmek ve çevremize sıhhatli bir bakış açısı kazandırmak da hepimize düşen bir mecburiyet ve mesuliyettir (85).

BİBLİYOGRAFYA

- el-Belazüri, Ebü'l-Abbas Ahmed b. Yahya (279/892-3), Ensabü'l-Eşraf, neşr.: S.D.F. GOITEIN, Bağdad, 1936.
- el-Beyhaki, Ebi Bekr Ahmed b. Hüseyin (470/1372). Delailü'n-Nübüvve, 1.baskı, Beyrut, 1985.
- Hasen İbrahim Hasen, Tarihu'l-İslam, 7. baskı Mısır 1964.
- İbn Abdirabbih, Ebi Ömer Ahmed b. Muhammed (328/939), el-Ikdü'Ferid, Mısır 1965.
- İbn Haldun, Abdurrahman b. Muhammed (808/1406), Tarihu İbn Haldun, Beyrut, 1971.
- İbn Hazm, Ebu Muhammed Ali b. Ahmed b. Said (456/1063), Cevamiu's-Sira, Mısır, trz,
- İbn Kesir, Ebu'l-Fida İsmail (774/1372), el-Bidaye ve'n-Nihaye, Beyrut, trz.

(85) Ahmet Önkal, "İslam Tarihçiliğinde Tarafsızlık Problemi", İslami Araştırmalar Dergisi, Sayı: 3, Temmuz-1992, s.189-197.

- İbn Kuteybe, Ebu Muhammed Abdullah b. Müslim ed-Dineveri (276/889), el-İmame ve's Siyase, thk.: Taha Muhammed ez-Zeyni, Beyrut, 1967.
- İbn Sa'd, Muhammed (230/844), et-Tabakatü'l-Kübra, Beyrut, 1957.
- İbn Teymiye, Şeyhülislam Takıyyüddin (728/1328), İbn Teymiye Külliyyatı, çev.: A.Önkal vd., İstanbul, 1988.
- İbn Tiktaka, Muhammed Ali b. Tabataba (VIII/XIV), el-Fahri fi'l-Adabi's-Sultaniyye ve'd Düveli'l-İslamiyye, Beyrut, trz.
- İbnü'l-Esir, İzzüddin Ebu'l-Hasan Ali b. Ebi'l-Kerem Muhammed (630/1232), el-Kamil fi't Tarih, Beyrut, 1965.
- el-Mes'udi, Ali b. Hüseyin b. Ali (346/957), Mürücü'z-Zeheb, Mısır, 1964.
- Önkal, Prof. Dr. Ahmet, "İslam Tarihinde Tarafsızlık Problemi", İslami Araştırmalar Dergisi, İstanbul, 1992, c: 6, sayı:3.
- Sırma, Prof. Dr. İhsan Süreyya, Emeviler Dönemi, İstanbul, 1995
- es-Suyuti, Celaledin Abdurrahman b. Ebibekr (911/1505), Tarihu'l Hulefa, 4. baskı, Mısır, 1969.
- et-Taberi, Muhammed b. Cerir, (310/922), Tarihu't-Taberi (Tarihu'l-Ümeme ve'l Müluk), Beyrut, trz.
- el-Uşş, Yusuf, ed-Devletü'l-Ümeme, Suriye, 1994.
- el-Yakubi, Ahmed b. Ebi Yakub (2844/897), Tarihu Ya'kubi, Beyrut, 1977.
- Yakut el-Hamevi, Şihabüddin Ebu Abdillan Yakut b. Abdullah b. Hamevi (626/1229), Mücemü'l Büdan, Beyrut, 1977.
- ez-Zehebi, Ahmed b. Osman, Siyeru A'lami'n-Nübela, 7. baskı, Beyrut, 1990.